

**БЪЛГАРСКАТА ПРИВАТИЗАЦИЯ II. ПОСЛЕДИЦИТЕ ОТ ДВЕТЕ
ИКОНОМИЧЕСКИ КАТАСТРОФИ**

Иван Костов

Официалните документи и отчети ще предизвикат много въпроси в тази част от обществото, която е повярвала в системните измами за българската приватизация. Ще смутят силно и поколението, на което целият трудов живот протече при социализма. За него е мъчително да приеме, че усилията му са били провалени. Затова ще направим по-дълбок прочит на числата от отчетите.

Икономически контекст на приватизацията

Два процеса намаляват стойността на приватизираните активи.

Икономическата рецесия. Според ЕК и Европейската централна банка щетите от нея се определят от спада на физическия обем на БВП, от нарастването на безработицата (нивото >10%) и от прекомерен бюджетен дефицит (>3%).¹ Рецесията обезценява временно икономическите активи; след нея стойността им може да се възстанови. Тези процеси могат да се проследят най-лесно по цените на недвижимите имоти и котировките на фондовите борси.

Икономическата криза се проявява в „драматични движения на номинални променливи, като големи амортизации на валутата“², „катастрофи на фондовата борса“³ и „бързо намаляване на цените на активите“⁴. Тя може да има катастрофални мащаби с много силно и дълготрайно обезценяване на националната валута и на всички активи, защото: става невъзможно да се обслужват валутни кредити; вносните суровини, материали и инвестиционно оборудване стават недостъпни; ограничават се производствените функции на активите.

Фалитът на България от 26 март 1990 е икономическа криза с катастрофални мащаби. След спирането на обслужването на външния дълг, страната загуби достъпа си до валутни кредити, което причини *верига от драматично обезценяване на лева*. В края на 1989 свободната обмяна на валута става по курс около 5 лв./US\$ -> След фалита правителството направи два търга на валута – първият показва курс малко под, а вторият – над 10 лв./US\$ -> Първите котировки на БНБ от февруари 1991 са за над 28 лв./US\$ -> Към края на годината курсът се стабилизира на нивото около 22 лв./US\$ -> В средата на 1995 година курсът е тройно обезценен до 66 лв./US\$. След Втората световна война за 5 години такива многократни и толкова силни обезценявания на националната валута не са се случвали на нито една страна член на ЕС. Това причинява неплатежоспособност на мнозинството държавни предприятия и обезценява активите им.

Реалистична ли е оценката на Световната банка от 1995?

При посочените крайно отрицателни предпоставки Световната банка (СБ) прави своята оценка за стойността на държавната собственост в производствения сектор в 1995. *Тази оценка за 580 млрд. лева, за момента в който е направена, е реалистична.* Защото: 1) Оценката тогава е за US\$ 8 203.7 млн.; 2) Според НСИ¹ стойността на производствените

активи на страната в 1989 – 1990 е 89 793.2 млн. лева или US\$ 8 979.3 млн. (10 лв./US\$ в 1990); 3) Финансовите задължения на фирмите от общественния сектор в 1995 са 514 млрд. лева, а годишната им загуба е 54 млрд. лева²; те са изплатили само 54% от начислените лихви и 75% от главницата по кредитите с настъпил падеж.

Оценките на НСИ от 1990 и на СБ от 1995 са близки. Разликата може да се дължи на силното обезценяване на лева и на комунистическото раздържавяване, което вече е нанесло щети. Следователно, независимо от тези процеси и от дълговете на държавните фирми, СБ е направила оценка за стойността им, която е близка до тази отпреди фалита на страната. За сравнение, оценката за активите в Полша е US\$ 30 800 млн.³; в Унгария е за US\$ 14 000 млн., които впоследствие са обезценени до US\$ 6 600 млн.⁴; в Чехия е за US\$ 16 600 млн. След оценката на СБ от 1995 става

Икономическата катастрофа от 1996/1997, която нанася още по-силен удар върху стойността на производствени активи. Допуснато е ново, този път 23.7-кратно обезценяване на лева от 70.7 лв./US\$ на 31.12.1995 до 1677 лв./US\$ – средно в 1997; комунистическото раздържавяване се ускорява. Последниците са, че мнозинството структуроопределящи предприятия стават напълно неплатежоспособни, не могат да обслужват и връщат взетите кредити. „По обобщени данни на статистиката към края на септември 1998 г. просрочията на държавните фирми са достигнали 1 трилион и 419 млрд. лева. Половината от тях – 704 млрд. лева, се пада на просрочени задължения към доставчици (другата половина е към банките и бюджета)“⁵. Това довежда до фалит 15 български банки, което затруднява силно икономическия оборот и причинява ново драстично обезценяване на активите.

(Ако не се съобразим с данните за това обезценяване и изчисляваме стойността на активите в щатски долари от 1995 по оценката на СБ – US\$ 8 203.7 млн., приватизираните от тях с пряк финансов ефект се получават, като от тази сума намалим неприватизираните 33.69% активи или US\$ 2 763.8 млн. и 14.58% активи за масовата приватизация – още US\$ 1 196.1 млн. Следователно **приватизираните активи ще са за US\$ 4 243.8 млн. Те са реализирани с пряк финансов ефект за US\$ 7 694 млн.** Това прави положителен ефект от +US\$ 3 450.2 млн.)

Защо държавата не може да помогне на фалиращите предприятия?

В 1997 срещу държавна собственост в производствени активи по балансова стойност в 1995 от 580 млрд. лева стоят вътрешен дълг за 330 млрд. лева и външен за 15 848.1 млрд. лева⁶. Общата сума на дълга е 16 178.1 млрд. лева и надвишава държавната собственост в производствени активи 27.9 пъти. Тези числа показват, че *социалистическият експеримент 1944 – 1990 в икономиката и реставрацията му между 1992 – 1996 оставят на българските граждани само дългове, които те изплащат в следващите десетилетия. Натрупаният огромен дълг, държавният фалит в 1990 и икономическата катастрофа в 1996, а не приватизацията, са причините България да е сред най-бедните страни-членки на ЕС. Никоя от бившите социалистически страни с изключение на Русия не е преживяла държавен фали, и само България е преживяла повторна икономическа катастрофа.*

Обезценяването на лева причинява следните отрицателни процеси: 1) Брутният вътрешен продукт в страната губи 3 пъти стойността си в чуждестранна валута – спада

от около US\$ 30 млрд. в 1989 до US\$ 10 млрд. в 1996⁷; 2) През февруари 1997 при курс 2 045.5 лв./US\$ средната месечна работна заплата в общественния сектор от 58 361 лева⁸ е US\$ 28.5; 3) Приходите в държавния бюджет на страната оценени във валута се обезценяват; 4) Относителният размер на външния дълг се увеличава спрямо всички макроикономически показатели; 5) Разходите за обслужването на дълга нарастват драстично. От Отчета за изпълнението на държавния бюджет за 1997⁹ се виждат размерите на бюджетната катастрофа. Лихвените разходи – общо са 1 328 203.5 млн. лева при приходи и помощи – общо 3 143 483.8 млн. лева или само **лихвените разходи, и то след споразумението за дълга, са 42.2% от бюджетните постъпления**. За сравнение, след споразумението за дълга на разтърсената от дългова криза Гърция, лихвените ѝ разходи в 2015 са 4.8% от приходите, а в Италия са 10.3%¹⁰. Държавата не може да помогне на своите фалиращи предприятия, когато повече от 2/5 от приходите ѝ, отиват за плащане на лихви по дълга. Въпреки своята слабост, бюджетът прави усилия в тази посока и структурата на лихвените му разходи показват размерите на икономическата катастрофа на държавните предприятия.

Политически контекст

След повторната икономическа катастрофа през 1996 става невъзможно: 1) да се възстанови паричната система; 2) да се оздрави банковата система след масовите фалити; 3) да се обслужва външния и вътрешния дълг; 4) да се изпълняват разходите и да се балансира бюджета; 5) да се спасяват неплатежоспособните държавни предприятия; 6) да се гарантира сигурността и отбраната на страната; 7) да се финансира здравеопазването и образованието. България изпада едновременно в „политическа, икономическа и морална криза“ и във външна изолация. От тях може да излезе само, ако:

- изпълни стабилизационните програми с международните финансови институции, с подкрепата на Европейската комисия;
- стане член на НАТО и ЕС – единствената гаранция за трайно доверие в страната.

Това са двете причини да бъде постигнат национален политически консенсус с приемането на Декларацията за национално съгласие.¹¹ В нея е заявена подкрепа за „споразуменията на България с международните финансови институции, включително и въвеждането на Валутен съвет, като необходими за осигуряване на външна подкрепа за излизане от икономическата катастрофа“, за „пълноправното членство на България в Европейския съюз и всички конкретни усилия в тази насока;“ както и „членството на България в Организацията на Северноатлантическия договор.“ Осъзнава се факта, че *създаването на пазарна икономика, основана на частно предприемачество, е ключово условие за излизане от икономическата катастрофа. Това, в условията на държавна собственост върху производствените активи, може да бъде осъществено само чрез приватизация. Което бе и направено, независимо от безспорните рискове.*

Заклучение от икономическия и политическия контекст на приватизацията

- 1. Приватизацията е крайна необходимост за България и единствен изход от икономическата катастрофа** и затова е извършена с пълен консенсус от всички парламентарни сили;
2. Атаките срещу приватизацията рикошират върху партиите от консенсуса – „всички стават маски“. Това **саботира функцията на политическата система да управлява. Спадът на доверието в нея я парализира и тя става безпомощна пред олигархията.**
- 3. Политическите атаки срещу приватизацията подриват самата основа на пазарната икономика в България.** Те са насочени срещу причината българската икономика да бъде извадена от катастрофата, да бъде оздравена и страната да стане част от евро-атлантическата общност.
- 4. Обявената за „престъпна“ приватизация дава фалшив, и разбира се, незаконен повод за нападение и заграбване на частна собственост, което става честа практика след 2002¹².**

Тези последици влошават силно климата за инвестиции и за развитие на бизнес в България.

Бележки

- ¹ Декларация за национално съгласие, обнародвана, ДВ, бр. 38 от 13 май 1997 г.
- ² Последното ограбване на 4.4 млрд. лева от вложителите в КТБ, бе извършено със съдействието на държавните институции и на върховната прокуратура на страната.
- ³ Статистически годишник на НРБ 1991.
- ⁴ БНБ, Годишен отчет 1995, http://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_publication/p_anualreports_1995_bg.pdf.
- ⁵ Fiscal Effects from Privatization: Case of Bulgaria and Poland, Edited by Julian Paňków
- ⁶ RESULTS OF PRIVATISATION, RECEIPTS AND EXPENDITURE, Dr. Kovács Árpád
- ⁷ http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/1999/02/27/249088_dulgove_dushat_ikonomikata/
- ⁸ След сделката с „брейди“ облигациите от 1994 г. Външният държавен дълг, Георги Стоев, www.easibulgaria.org/Foreign_Stoev.doc
- ⁹ Световна банка, Индикатори за икономическо развитие
- ¹⁰ http://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_publication/public_bnb_p_m_b_199901_bg.pdf
- ¹¹ <file:///C:/Users/user/Downloads/1997g%20-%20otchet%20za%20izpalnenieto%20na%20dar%20budjet%20na%20RB.pdf>
- ¹² <https://data.worldbank.org/indicator/GC.XPN.INTP.RV.ZS?locations=GR>
- ¹³ Декларация за национално съгласие, обнародвана, ДВ, бр. 38 от 13 май 1997 г.
- ¹⁴ Последното ограбване на 4.4 млрд. лева от вложителите в КТБ, бе извършено със съдействието на държавните институции и на върховната прокуратура на страната.